

ROMÁNIA POLITIKAI KAPCSOLATAI AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIÁVAL 1914-IG

A berlini kongresszus, amely a délkelet európai helyzet tisztázását tűzte ki céljául, a gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Azok az ellentétek, melyek Oroszország és az Osztrák-Magyar Monarchia közt főleg a balkáni vezérszerep kérdése miatt évek óta fennállottak, nem szűntek meg, sőt talán még jobban kiélesedtek. Szembe állította egymással Romániát és Bulgáriát, mert bolgár területtel kárpótolta Romániát, amely viszont kénytelen volt átengedni Besszarábia legnagyobb részét annak az Oroszországnak, melynek az imént lezajlott háborúban szövetségese és győzelmében döntő tényező volt. Ellentétet támasztott továbbá Oroszország és a Német Birodalom közt is, mert az orosz közvélemény a németeknek tulajdonította azt a nagy diplomáciai vereséget, mely a cári kormányzatot Berlinben érte. Azzal pedig, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiának mandátumot adott Bosznia és Hercegovina megszerzésére, közvetett oka lett az 1914-i világháború kitörésének.

Az új helyzet főleg Románia szempontjából volt kényes, mely csak az orosz-török háborúban nyerte el állami függetlenségét, a nélkül azonban, hogy az állami szuverénitás eszközeivel rendelkezett volna. Tulajdonképpen csak papíron lett független, mert az európai hatalmak csak abban az esetben voltak hajlandók elismerni függetlenségét, ha végrehajtja a berlini kongresszusnak a romániai nemzeti kisebbségek védelmére, illetőleg egyenjogúsítására hozott határozatait. A kongresszus azonban a romániai nemzeti kisebbség alatt az ottani zsidóságot értette, melynek jogi helyzete nem volt szabályozva, bár egyébként nagy szerepet vitt az ország gazdasági életében. A zsidók egyenjogúsításának erőszakolása nagy visszatetszést keltett a román közvéleményben, mely a zsidóságban idegen fajt látott, mellyel ennél-

fogva nem volt hajlandó politikai jogait megosztani. E tekintetben Románia valamennyi politikai pártja egyetértett. Mivel azonban nyugati hatalmak a zsidók egyenjogúsításáról szóló kongresszusi határozatok szoros végrehajtásától tették függővé Románia állami függetlenségének elismerését, s álláspontjukból nem voltak hajlandók engedni, Románia sok huzavona után kénytelen volt törvényben biztosítani a zsidóság egyenjogúsítását.

A kérdés körül felmerült hírlapi harc és diplomáciai mérkőzés román szempontból azzal a fontos tanulsággal szolgált, hogy Románia elszigetelten áll Európában. Nincsenek barátai, viszont olyan szomszédok veszik körül, melyeknek Romániához való viszonya sok tekintetben még tisztázásra várt, mely szomszédok idővel emiatt éppúgy lehettek Románia barátai, mint ellenségei. Elsősorban Oroszországra és Bulgáriára kell gondolnunk, melyek a berlini határozatok következtében szorosabb kapcsolatba kerültek Romániával. A cári kormányzat balkáni politikájában Bulgáriára kívánt támaszkodni, s bár az a törekvése, hogy a kis bolgár fejedelemségből Nagy-Bulgáriát teremtsen, Berlinben megghiúsult, tüntetően Bulgária mellé állott akkor, amikor a bolgár-román határok megvonására került a sor Dobrudzsa északi részének lekapcsolása alkalmával. Az európai hatalmak, óvakodva kiélezni azokat az ellentéteket, melyek köztük és Oroszország közt a berlini kongresszus óta nyilvánvalóan fennállottak, az orosz álláspontot támogatták, vagyis Románia kedvéért semmiképpen sem akartak ellentétbe kerülni Oroszországgal.¹

Románia elszigetelt voltának rideg tényére már 1879 nyarán felhívta a figyelmet Bismarck herceg, a Német Birodalom kancellárja, aki a Sturdza Demeterrel, a kevés számú németbarát román politikusok egyikével történt találkozása alkalmával, Románia földrajzi helyzetéből kiindulva, nyomatékosan rámutatott arra, hogy Románia voltaképpen nem más, mint »ércfal« Oroszország és Bulgária között. Minthogy pedig ennek lebontását a cári politika élénken óhajtja, azzal a nagy erővel szemben, melyet Oroszország képvisel, Románia csak úgy gondolhat védelemre, ha vagy Németországhoz vagy pedig Franciaországhoz csatlakozik, melyektől önzetlen védelmet és segítséget várhat.²

¹ A berlini kongresszus határozatainak román vonatkozásaira nézve ld. Durkó Dalma: *Románia csatlakozása a hármas szövetséghez*. Budapest, 1943. A dobрудzsai kérdésről N. Christoph: *Die Dobrudscha*. Sofia–Berlin, é. n. (1943.)

² »Rumänien bilde gewissermaßen eine eiserne Barriere zwischen Bulgarien, das eine russische Provinz jenseits der Donau zu sein scheint, und dem

A kancellár és Sturdza közt folyt beszélgetést – magánjellegénél fogva – nem lehetett ugyan tárgyalási alapul tekinteni, ellenben kiinduló pontjává válhatott olyan megbeszéléseknek, melyek Romániának valamely európai hatalmi csoportba való bekapcsolására irányultak. Egyébként Bismarck szavai arra mutattak, hogy Berlinben – legalábbis akkoriban – többre értékelték Románia erejét, mint Szentpétervárott. Ezért történt, hogy szerepet szántak neki abban a hatalmi csoportosulásban, mely 1879-ben Németország és a Monarchia közt jött létre védelmi jelleggel ugyan, de kétségkívül azzal a céllal, hogy meggátolja az orosz befolyás balkáni megerősödését. Románia csatlakozása e kettős szövetséghez¹ a védőgát kiépítését jelentette volna. Románia különben sem maradhatott volna semleges szemlélő az egymással szemben álló két hatalmi csoport között. Földrajzi helyzeténél fogva vagy a híd szerepét kellett volna vállalnia az északi és a balkáni szlávok közt, vagy pedig a védő gát szerepét, melyet a kettős szövetség szánt neki. A cári politika, mely egyelőre mindent a bolgár kártyára tett fel, csak későn vette figyelembe Románia földrajzi helyzetének fontosságát. Bismarck ellenben azonnal felismerte e terület geopolitikai jelentőségét, ezért nevezte azt ércfalnak akkor, amikor 1879 nyarán mintegy ötletszerűen felvetette Sturdza előtt Románia külpolitikai állásfoglalásának a kérdését.

Bismarck elgondolásában Románia bevonása a Német Birodalom érdekközösségébe csak esetleges cél volt. A Német Birodalom külpolitikája annak ellenére, hogy az orosz sajtó nagy része állandóan szenvedélyesen és gyűlölködő hangon támadta a német politikát a berlini kongresszus határozatai miatt, változatlanul az Oroszországgal való együttműködés elvi alapján nyugodott. Ennek a felfogásnak maga Vilmos császár volt a legszilárdabb képviselője, akinek még a kettős szövetség megkötése ellen is voltak aggályai, mert abban is oroszellenes irányzatot látott.² Kétségtelen, hogy Romániának a Német Birodalommal való szorosabb kapcsolata ellen maga a császár foglalt volna állást, mert hiszen nem lehetett volna leplezni, hogy ennek a

eigentlichen Rußland. In des letzteren Interesse liege es, diese Barrière niederzureißen und deshalb sei es für Rumänien das natürlichste, sich an Deutschland und Frankreich zu halten.« *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, Stuttgart, 1900. IV, 233.

¹ A kettős szövetségre ld. Karl Hatzfeld: *Das deutsch-österreichische Bündnis von 1879*. Historische Studien 326 k.

² Vö. O. von Bülow 1879 szeptember 7-i jelentésével: *Die große Politik der europäischen Kabinette. 1871–1914*. Berlin, 1924. 50.

szövetségi rendszernek az éle a Balkán felé törekvő Oroszország ellen irányult volna. Éppen ezért Bismarck el is ejtette ezt a tervet s amikor Bratianu román miniszterelnök 1880 márciusában Berlinben meglátogatta, már nem ajánlotta neki a Német Birodalommal való kapcsolatok kiépítését, hanem e helyett nyomatékosan figyelmeztette az Osztrák-Magyar Monarchiához való csatlakozásnak Romániára nézve nagy jelentőségére. Ilyen előzmények után Károly román fejedelem németországi útja ugyanazon év nyarán¹ annyira Románia külpolitikai tájékozódásának kérdésével látszott összefüggeni, hogy a fejedelemségnek a kettős szövetséghez való csatlakozását nemcsak a magyar, hanem a román lapok is nyíltan latolgatták.

A német-román kapcsolatok szerződészerű kiépítése azonban aligha lett volna Romániában népszerű. A Német Birodalomnak és a német sajtónak a berlini kongresszus határozatai végrehajtása körül tanúsított magatartására ugyanis élénken emlékeztek Romániában. Nem volt titok, hogy az a merevség, mellyel Berlinben a zsidók egyenjogúsításáról szóló határozatok végrehajtását követelték, erős visszatehetszést váltott ki a román politikai közvéleményben. Ugyanekkor viszont az Osztrák-Magyar Monarchia megértő és engedékeny magatartást tanúsított az egyenjogúsítás kérdésében, s akkori külügyminisztere, gróf Andrassy Gyula volt az, aki állandóan az ellentétek elsimításán fáradozott, sőt nem egyszer egyedül szállott síkra a román érdekek védelmében. Mindez közismert dolog volt Romániában is. Ez volt az oka annak, hogy Bismarck herceg Romániának a kettős szövetség érékkörébe való bevonását utóbb a Monarchia révén akarta megvalósítani abban a tudatban, hogy ennek a román politikai világ részéről sem tárgyi, sem érzelmi akadálya nem lesz. Bismarck sohasem gondolt arra, hogy a kettős szövetséget Romániával hármasszövetséggé bővítse ki, mert hiszen tekintettel kellett lennie Oroszország érzékenységére és soha nem szűnő gyanakvására. De el tudott képzelni egy olyan, titkos jellegű osztrák-magyar-román szövetséget, melyet a Német Birodalom nemcsak tudomásul venne, hanem szükség esetén teljes erejével támogatna is. Gróf Andrassy Gyula felfogása itt tért el a kancellárétól. Andrassy ugyanis abból a meggyőződésből indult ki, hogy a Monarchia és Románia érdekei azonosak. »Romániának nemzeti és európai érdeke ugyanaz, mint a Monarchiáé, – olvassuk abban a levélben, amelyet 1880 április 21-én írt Károly román fejedelemnek, – vagyis erős bástyát alkotni Európa egy részének, külö-

¹ *Aus dem Leben König Karls von Rumänien* IV. 334 kk.

nösen a Keletnek elszlávosodása ellen;¹ mindkettőjük közös feladata meggátolni az északi és déli szlávok egyesülését. Ettől az iránytól eltávolodni Ausztriára nézve nagy veszedelmet, Romániára nézve azonban pusztulást jelentene.« Andrassy éppen ezért szívesen látta volna, hogy Románia »az adott pillanatban a harmadik legyen a szövetségben, vagyis nem tett volna ellenvetést az ellen, ha a kettős szövetség Románia bekapcsolásával hármas szövetséggé bővülne ki. Andrassy azonban tudvalevőleg még 1879 őszén visszalépett a Monarchia külügyeinek irányításától s bár utóda, br. Haymerle folytatni kívánta az ő művét, a valóságban a Monarchia politikájának mindjobban alkalmazkodnia kellett a Német Birodalom külpolitikájához, ez pedig Bismarck kezében és Vilmos császár akaratának megfelelően elsősorban orosz barátság ügyét szolgálta. Az alexandrovói találkozás (1879 szeptember 3–4.), főleg pedig a három császár szövetségének 1881² június 18-án történt meghosszabbítása után³ valóban nehéz lett volna más irányt adni a Német Birodalom, illetőleg a kettős szövetség külpolitikájának. Mindebből természetesen csak az következhetett, hogy amennyiben Berlinben és Bécsben egyáltalában súlyt helyeztek Románia megnyerésére, az csak a Bismarck által elképzelt keretek közt történhetett, vagyis a Monarchia és a Románia közt létesítendő valamilye szövetség formájában.

Ha már most Románia szempontjából vesszük vizsgálat alá az akkori európai viszonyokat, el kell ismernünk, hogy a román politikának valamilyen irányban való lekötése nem tartozott a könnyű feladatok közé. Az európai helyzet a berlini kongresszus után sem érte el a nyugvópontot s különösen a Balkánon mutatkoztak olyan jelenségek, melyek méltán aggodalmat kelthettek azoknál, akik féltették Európa békéjét. De talányos volt az oroszországi helyzet is. Az orosz sajtónak már említett németellenes magatartása jogosan arra engedett következtetni, hogy az orosz politikai világ nem vet súlyt a Német Birodalommal papíron fennálló baráti viszony további fenntartására, ami annál meglepőbb volt, mert az orosz sajtó ellenséges hangja éppen akkor volt a legerősebb, amikor az alexandrovói császári találkozás

¹ Gróf Andrassy Gyula 1880 április 21-i levele közölve: *Aus dem Leben* stb. IV, 317–319. Részleteket idéz belőle Wertheimer Ede: *Gróf Andrassy Gyula élete és kora*. Budapest, 1913. III, 385–86.

² B. Schwertfeger: *Die diplomatischen Akten des auswärtigen Amtes. 1871–1914*. Berlin, 1927. I, 74, valamint *Gedanken und Erinnerungen* von Otto Fürst von Bismarck. Stuttgart u. Berlin, 1921. II, 265–72.

³ B. Schwertfeger: i. m. 83 kk.

megvalósult. Azok a hírek pedig, amelyek a német és az osztrák határon orosz csapatösszevonásokról számoltak be, azt mutatták, hogy a németellenes orosz közvélemény hatása alól a kormányzat sem tudta magát kivonni. Ez az agresszív politika viszont éles ellentétben állott a földalatti Oroszország egyre fenyegetőbbé váló tevékenységével, ami ellen a kormányzat II. Sándor cár életét sem tudta megmenteni. S mivel ugyanekkor a nyugateurópai lapok tele voltak az orosz forradalom belátható időn belül várható kirobbanásának mérlegelésével, meg lehet érteni, hogy bár voltak politikusok és politikai csoportok Romániában, melyek Szentpétervár felé tekintettek, a román társadalom egészben véve ellene volt az Oroszország felé való tájékozódás politikájának.

Nem került el azonban a román politikai világ figyelmét a kialakulóban lévő német-francia ellentét sem. A franciák iránt való rokonszenv élénken élt ugyan a román köztudatban, s francia részről is mutatkozott bizonyos érdeklődés az új államalakulat sorsa és helyzete iránt, a nagy földrajzi távolság miatt azonban elméleti értékű lett volna minden olyan terv vagy elgondolás, mely a román és a francia politika között szorosabb kapcsolatok kiépítését célozta volna. A fajilag és népileg elszigetelt Romániának tehát másfelé kellett tájékozódást keresnie. Fejedelme német származásánál és német kapcsolatainál fogva a legtermészetesebb lett volna Németországhoz csatlakoznia, azonban, – mint láttuk – ennek is voltak nehézségei. A német politika és sajtó merevsége a romániai zsidókérdésben, továbbá engedékenysége Oroszország felé Románia rovására olyan ügyekben, melyek mélyen beleváltak a fejedelemség érdekeibe, arra mutatott, hogy bármennyire fontos lett volna is Románia csatlakozása a kettős szövetséghez, Németországban senki sem gondolt Romániának mindenáron való megnyerésére, mert a német-román viszonylatban is nem az idegen, hanem a német érdekeket tartották irányadóknak. Viszont az a tény, hogy számolni kellett a német-orosz és a francia-német ellentétek kiélesedésével, a román politikát kétségkívül óvatossá tette az esetleges német orientáció kérdésében, mert hiszen az a Németország, melynek a Nyugat és a Kelet felé való védekezés lehetőségét állandóan szem előtt kellett tartania, Romániára nézve nem jelentette azt a szövetségest, melynek kedvéért még áldozatok vállalása is indokolt lett volna.

Ebben az időben román szempontból a Monarchiához való csatlakozás sem kecsegtetett olyan előnyökkel, melyek miatt érdemes lett volna elhagyni az eddigi semleges politikát. Az orosz, osztrák és ma-

gyar ellentétek köztudomásúak voltak, mégpedig éppen a Romániát is érintő balkáni érdekek kereszteződése miatt. Azt sem lehetett tagadni, hogy a Monarchia balkáni terjeszkedése egyre mélyülő ellenérzést váltott ki nemcsak a közvetlenül érdekelt balkáni népek körében, hanem azon hatalmaknál is, melyeket a legkülönbözőbb érdekszálak fűztek a Balkánhoz. A Monarchia külpolitikai helyzete tehát csak annyiban volt megnyugtató, amennyiben az a német birodalom katonai és gazdasági erejére támaszkodhatott, a német támogatás viszont esetlegességektől függött. Román szempontból mindamellett a Monarchia jelentette – legalább is ebben az időpontban – az európai politikába való szerves bekapcsolódás egyetlen járható útját, mert a lefolyt válságos időkben egyedül a Monarchia volt az, mely megértette és védelmébe vette a román álláspontot, sőt Románia nemzetközi helyzetének megjavítása végett a közvetítő szerepét is vállalta. Hogy gr. Andrassy Gyula koncepciója, az érdekazonosság felismerésén alapuló jó szomszédsági viszony, mégsem fejlődött tovább a szövetség felé, annak tárgyi és érzelmi akadályai voltak. Elsősorban a Duna-kérdésre¹ kell gondolnunk.

Az Al-Duna hajózásának kérdését, mellyel már a bécsi kongresszus is foglalkozott, legutóbb a berlini kongresszus szabályozta, kimondván, hogy a dunamenti államok közösen tartoznak gondoskodni a hajóforgalom zavartalan menetéről. A kongresszus az érdekelt államok, továbbá Franciaország, Anglia, Oroszország, Olaszország és Törökország kiküldötteiből egy állandó, úgynevezett Európai Duna-bizottságot létesített és erre ruházta az időközben felmerülő kérdésekben való intézkedés jogát. A Monarchia e helyett az időnként összeülő bizottság helyett egy olyan állandó bizottság megalakítását javasolta, melyben Szerbia, Bulgária és Románia képviselőin kívül még csak a Monarchia képviselője foglalt volna helyet, sőt ez utóbbi lett volna az állandó elnök is, akit szavazások alkalmával a szavazatok egyenlősége esetén a döntés joga illetett volna meg. Ez ellen a javaslat ellen elsősorban Románia emelt szót, mely magának követelte a bizottságban a vezérszerepet. E miatt a Monarchia és Románia közt vita támadt, mely utóbb hírlapi térre helyeződve át, a nagy nyilvánosságot is foglalkoztatta. A hírlapi polémia természetesen nem járult hozzá az ellentétek elsimításához, sőt éppen e miatt a kérdés miatt

¹ A Duna-kérdésre román beállításban vö. N. Jorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*. Gotha, 1905. II, 364 kk. Az anyagot ld. Sturdza Demeter kiadásában: *Recueil de documents relatifs à la liberté de navigation du Danube* (Berlin). A kérdés világos összefoglalása Durkó Dalma id. tanulmányában.

annyira megromlott a viszony a Monarchia és Románia közt, hogy Károly király 1881 november 27-én, a román parlament ülészakának megnyitása alkalmával tartott trónbeszédében,¹ – bizonyára a romániai közhangulat hatása alatt – maga is szokatlanul éles hangon tiltakozott a Monarchia által követelt előjogok ellen. A trónbeszéd a diplomáciai viszony megszakítását idézte elő, ami azonban román szempontból nem lévén kívánatos, hiszen az új állam így teljesen magára maradt volna Európában, – a román miniszterelnök és a külügyminiszter kénytelenek voltak a parlament előtt tárgytalannak nyilvánítani a királyi trónbeszédnek azt a részletét, mely a Dunabizottság kérdésével foglalkozott. Ezzel a hirtelen kiélesedett viszály formailag elintézést nyert ugyan, de azért az a tűrhető, sőt olykor baráti jellegű szomszédsági viszony, amely 1879 óta kialakulóban volt a Monarchia és Románia közt, sokban megromlott. Kitént, hogy a két állam viszonya nem nyugszik szilárd alapokon, mert még egy olyan másodrendű probléma is, mint a Duna-kérdés, elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy szembeállítsa egymással a két államot. A Duna-kérdés végleges elintézését most már a nyugati hatalmak vették kezükbe. A francia kormány a Dunabizottság francia tagja, Barrère által egy olyan javaslatot dolgoztatott ki, amely megkísérelte a két ellentétes álláspont kiegyenlítését. A javaslat megtartotta az Európai Dunabizottságot, de melléje egy ú. n. vegyes bizottságot szervezett, mely a Monarchia, Románia, Szerbia és Bulgária kiküldötteiből alakult volna meg a Monarchia képviselőjének állandó elnöklésével.

A Barrère-féle javaslat tehát lényegileg a Monarchia álláspontját osztotta, éppen azért a román politikai világ azt nagy ellenszenvvel fogadta és szívós ellenállást fejtett ki vele szemben. Utóbb azonban mégis kénytelen volt Románia azt elfogadni, mert nem volt tanácsos szembe helyezkednie az egész európai közvéleménnyel, mely egységesen a Barrère-féle javaslat mellé állott. Nem kell bizonyítani, hogy a Duna-kérdés, melyet tulajdonképpen a román sajtó fújt fel nagyjelentőségű politikai kérdéssé, mennyire megrontotta a Monarchia és Románia viszonyát, mely pedig éppen a legutóbbi időkben kezdett barátságossá válni.

Ezt az elhidegülést fokozta még a hirtelen napirendre kerülő erdélyi román kérdés is. A román közvélemény figyelme legutóbb 1879-ben terelődött az erdélyi románság felé, amikor arról értesült, hogy a

¹ A trónbeszédet, mely nagy feltűnést keltett, a magyar sajtó is közölte (vö. pl. Pesti Napló, 1881 nov. 28. sz.).

magyar kormány 1879 március 11-én olyan törvényjavaslatot terjesztett a magyar képviselőház elé, mely »a magyar nyelvet a nem-magyar ajkú népiskolákban nem tanítási nyelvvé, hanem csakis a köteles tárgyak egyikévé« akarta tenni. A mai államszemlélet alapján egy ilyen állami rendelkezés magától értetődő, természetes valami volna, amit semmiféle kisebbség nem tarthat magára nézve sérelmének. Abban az időben azonban az erdélyi románság a magyarosítás veszedelmét látta benne, miért is azonnal állást foglalt ellene.¹ A romániai közvélemény, melyet ebben az időben fontosabb kérdések tartottak izgalomban, a sérelmezett magyar törvényben nem tudta felfedezni azt az okot, amely miatt a kárpátokontúli fajtestvérek akcióba léptek. S ha nem is tért közömbösen napirendre az erdélyi románság megmozdulása fölött, legalább is a felelős politikai tényezők óvakodtak minden olyan véleménynyilvánítástól, mely az erdélyi román kérdés kiélezését eredményezte volna. A román közvéleménynek tartózkodó álláspontja arra készítette az erdélyi románságot, hogy szervezkedjék és pártban tömörülve vegye fel a harcot a meggyőződésük szerint magyarosító politika ellen. A politikai párttá alakult magyarországi románság tevékenysége iránt 1880 után Romániában valóban nagyobb megértés mutatkozott. Közben ugyanis elmúlt a fenyegető orosz veszedelem, mely főleg a bolgár-román határrendezés miatt nyomasztólag nehezedett a román politikai világra. S ezért most elsősorban ellenzéki részről érkezettnek látták az időt arra, hogy kilépve tartózkodó álláspontjukból, segítségére siessenek faj testvéreiknek, akiket a magyarosító politika állítólag létükben fenyegetett. Ez volt az oka annak, hogy a romániai sajtó jelentékeny része, különösen 1881-től fogva, nyíltan a magyar politika, illetőleg a magyar állam ellen izgatott.

Kétségtelen, hogy a román sajtó és a román belpolitika hangulat-, illetőleg irányváltásában része volt az orosz politikának is. Igaz ugyan, hogy 1881 június 18 óta újból érvényben volt a három császár szövetsége, ami a szövetségbe tömörült hatalmaknak együttműködését jelentette volna, ez a szövetség azonban nem volt őszinte, s most csak azért újították meg, mert úgy kívánta azt a cár és a német császár. A valóságban az orosz politika külön utakon járt, a maga érdekeit ápolta és különösen a Balkánon nem volt tekintettel Monarchiára. Az a közvetlenebb viszony, mely gr. Andrássy Gyula

¹ Lukinich Imre: *A román püspöki kar memoranduma 1879-ből. Berzeviczy-Emlékkönyv. 1934. 102 kk.*

akciója következtében, 1879–80 táján tagadhatatlanul kialakulóban volt Románia és a Monarchia között, – bármilyen ingatag alapokon nyugodott is egyébként – az orosz politika szempontjából nem volt kívánatos. Innen van az, hogy a romániai viszonyokat éles szemmel figyelő cári politika mindig kéznél volt akkor, amikor lehetőség mutatkozott ellentéteket támasztani vagy meglévő ellentéteket kieleznii a két állam között. Ez történt a Duna-kérdés s most újabban az erdélyi román kérdés körül felmerült ellentétek alkalmával is. Az egyik magyar lap, a Pesti Napló 1881 július 30-i számában nyíltan kimondta, hogy »nem áll távol az a feltevés«, hogy a román lapokban megnyilvánuló magyarellenes támadásokat »egy külföldi hatalom éleszti, melynek érdekében áll az, hogy Románia és Ausztria-Magyarország között folyton a legrosszabb viszonyok létezzenek és e célból tetemes pénzt költ erre«. Ez a hírlapi hír nem volt légből kapott gyanúsítás. Maga Brătianu román miniszterelnök volt az, aki Bismarck herceg előtt 1883 szeptember 7-én kijelentette, hogy tudomása van orosz zsoldban álló ügynökökről, akik nyugtalanságot szítottak az ausztriai románok között; ezek az osztrák hatóságokat szándékosan megtévesztve, úgy viselkedtek, mintha ők román ügynökök lettek volna, mert ezzel bizalmatlanságot akartak támasztani a Monarchia és Románia közt. A miniszterelnök szerint az oroszok a pénz révén sok barátot szereztek maguknak Romániában.¹ Még határozottabban nyilatkozott Sturza Demeter, a Brătianu-kabinet külügyminisztere a bukaresti német követ előtt arról a politikáról, melyet Oroszország űzött Romániában. Szerinte az orosz politika célja Romániában belső nyugtalanságot felidézni és a kormányt gyanússá tenni a lakosság előtt, mintha az a német birodalomra és a Monarchiára kívánna támaszkodni; orosz ügynökök járják be az országot, mindenütt izgatva; új, orosz érdekek szolgálatában álló újságokat alapítanak vagy meglévőket vásárolnak meg nagy pénzért; az ellenzéki vezérek még sohasem kaptak akkora pénzbeli támogatást Oroszországtól, mint most.

¹ Bismarck kancellár 1883 szeptember 8-án Gasteinből a következőket írta Reuss hercegnek, a Német Birodalom bécsi követének, a Brătianuval folytatott tárgyalásokról: »Er (t. i. Brătianu) klagte über Agenten in russischem Solde, welche die österreichischen Rumänen beunruhigten... Rußland... mache sich auch durch den ungerechten Mammon viele Freunde in Rumänien.« etc. *Die große Politik* III, 266.

² Br. Saurma bukaresti német követnek 1883 október 13-i jelentése szerint »vertraulich teilte mir Herr Sturza mit, daß die Bestrebungen Rußlands inneren Zwist in Rumänien zu stiften und die Regierung in betreff der von ihr beabsichtigten Anlehnung an Deutschland und Österreich im Lande zu verdäch-

Ha már felelős román államférfiak is elismerték a különösen pénzzel dolgozó orosz propaganda létezését és nyilvánvaló hatását, akkor a magyar lapoknak azt a megállapítását, hogy a cári kormány Romániában nagy pénzt költ oroszbarát propagandára, valóban nem lehet gyanúsításon alapuló állításnak tekinteni. Tény az is, hogy valahányszor Románia közeledni kezdett a kettős szövetséghez, vagy pedig az orosz-francia hatalmi csoportnak érdekében állott az európai politikai helyzet fordulatait következésként ellentéteket támasztani a Monarchia és Románia közt vagy magában a Monarchiában az államhatalom és a nemzetiségek között, akkor mindig jelentkeztek a nemzetiségek, előkerültek a régi sérelmek, melyeket azután különböző formában az orosz-francia politika szolgálatában álló külföldi sajtó világgá kürtölt és tett ilyenformán nemzetközi ügyé. Tény, hogy nálunk 1879 óta a nemzetiségek erőteljesebb tevékenysége mindig olyankor történt, amikor azt az orosz-francia érdekek úgy kívánták, vagyis a nemzetiségi ellentétek ébrentartása mesterséges úton és az orosz-francia érdekek szolgálatában történt. A magyarországi román nemzetiségi mozgalmak történetét az orosz-francia háttér nélkül nem lehet megérteni.

Bármilyen forrásból táplálkozott is azonban az egyre erősödő ellentét a Monarchia és Románia között, – a Duna-kérdésből-e vagy pedig az erdélyi román kérdésből, –annyi bizonyos, hogy Romániában az általános hangulattal szemben csak kevesen mertek szót emelni egy olyan külpolitika mellett, mely szorosabb kapcsolatba hozta volna Romániát a kettős szövetséggel. Nem lehetett tagadni, hogy a Monarchia felé való külpolitikai tájékozódás népszerűtlenné vált a román politikai világban, holott Károly király s néhány magasabb horizontú román politikus meggyőződése szerint az adott viszonyok közt Románia számára nem volt más kivezető út abból a zavaros helyzetből; mely ugyanekkor nemcsak Délkelet-Európát, hanem az általános európai viszonyokat is jellemezte, mint a Monarchia révén a nemrég megalakult hármasszövetséghez való csatlakozás. Ha a keletromániai, görög, albán, hercegovinai forradalmi megmozdulásokra gondolunk, melyek 1881–1883 közt állandóan sok gondot okoztak az európai

tigen, in letzter Zeit sich in fast unerträglicher Weise äußerten. Russische Emis-säre durchzögen das Land, allenthalben zur Störung der bestehenden Ordnung aufreizend. Neue, russischen Zwecken dienende Journale würden gegründet, andere bereits bestehende mit großen Kosten angekauft. Die oppositionellen Häupter erhielten in diesem Augenblick so erhebliche pekuniäre Subventionen von Rußland, wie nie bisher.« *Die große Politik* III, 279.

diplomáciának, melyet a legkülönbélebb érdekek fűztek a Balkánhoz akkor megérthetjük a román politikai élet felelős tényezőinek aggodalmát a miatt, hogy ezek az eredetileg helyi jellegű forradalmi mozgalmak szembeállítják majd egymással az európai földrész nagyhatalmait is. Károly király sok tekintetben azonosította ugyan magát a román közfelfogással, s ő is, mint általában az akkori román politikai világ, át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy Romániára a Balkánon vezérszerep vár, de azért tisztán látta, hogy a nagyhatalmak harcában a közjük ékelt kis államoknak sorsa legalább is kétséges lesz akkor, ha azok saját erejükre utalva lesznek kénytelenek kísérletet tenni érdekeik, sőt talán területük épségének megvédelmezésére.

Károly király bécsi és berlini útja 1883 nyarán döntő jelentőségű volt a tekintetben, hogy Románia az évek óta vajúdó csatlakozás kérdésében végre állást foglalhatott. Talán felhívták figyelmét arra, hogy vannak olyan titkos szerződések, melyekről az államfőn kívül csak néhány beavatott államférfiúnak van tudomása, de amelyek mégis éppoly kötelező erővel bírnak, mint a nagy nyilvánosság segédlete mellett létrejött szerződések. Bizalmasan talán arról is tájékoztatták, hogy 1881 június 28. óta ilyen titkos szerződés áll fenn a Monarchia és Szerbia között is, mely szerződés háború esetén Szerbia számára a Monarchia támogatását biztosítja, hogy erről a szerződésről Milán szerb királyon kívül csak néhány hívének volt tudomása.¹ Ennek a mintájára Károly király is szövetségre léphetne a Monarchiával és a Monarchia által a Német Birodalommal a nélkül, s hogy arról néhány beavatott politikuson kívül a pártokat tájékoztatni szükséges volna. Minthogy egy ilyen titkos jellegű szerződés megkötéséhez elvileg Brătianu miniszterelnök és Sturdza külügyminiszter is hozzájárult, a román miniszterelnök és gróf Kálnoky Gusztáv, a Monarchia akkori külügyminisztere közt 1883 szeptemberében rövid tárgyalás után elvi megállapodás jött létre, melynek alapján remélhető volt a végleges megegyezés. Bár a Kálnoky és Brătianu által közösen megállapított szerződéstervezeten a német birodalmi kormány kívánságára utóbb módosításokat kellett eszközölni, Károly király és kormányának említett két tagja a módosításokhoz is hozzájárult, mire 1883 október 30-án Bécsben Kálnoky és Sturdza aláírták a szerződést, mely egyelőre 5 esztendőre a Monarchiához, illetőleg a Monarchia révén a Német Birodalomhoz kapcsolta a román királyságot. A védelmi jellegű titkos szer-

¹ Jánossy Dénes: *A szerb politika útjai a berlini kongresszustól a szerb királyság kikiáltásáig*. Budapest, 1933. 16–19.

ződés, melyről a királyon, két miniszterén és a román királyság bécsi és berlini követén kívül egyetlen román politikus sem tudott, hét pontban fektette le az új szövetség irányelveit. Ezek szerint a szerződő felek arra kötelezik magukat, hogy békében és barátságban élnek egymással s nem kötnek oly szövetséget, mely valamelyikük ellen irányulna. Ha a román királyságot támadás érné, melynek felidézésében semmi része sincs, akkor a Monarchia köteles Romániát kellő időben megsegíteni, viszont Románia csak akkor tartozik katonai segítséget nyújtani a Monarchiának, ha azt a Romániával határos területekről érné támadás. A szerződés, melyet katonai egyesség fog kiegészíteni, öt esztendőre szól, de akként, hogy amennyiben azt a határidő lejárt előtt egy évvel nem mondják fel, vagy pedig a szerződés szövegén egyik fél sem kíván változtatni, akkor azt további három évre meghosszabbítottak tekintik. A szerződő felek természetesen kölcsönösen legteljesebb titoktartást fogadják.

A szerződéshez még aznap a Német Birodalom is hozzájárult. Ha csak később, 1888 május 15-én csatlakozott a bécsi egyezményhez,¹ miáltal Románia a hármass szövetség tagjává vált. Gróf Andrássy Gyula és Bismarck herceg politikai elgondolása tehát megvalósult. A jövő volt hivatva megmutatni, hogy a gyakorlatban ér-e valamit egy olyan szerződés, melyet nem országos közvélemény vagy többségi akarat hozott létre, hanem csak a királynak és néhány miniszterének elhatározása, s melyet azért nem akartak a nagy nyilvánosság elé vinni, mert tudták, hogy a románság nagyobb része azzal szembehelyezkednék.

II.

Azok az aggodalmak, melyeket az 1883 október 30-i bécsi szerződés szigorúan titkos jellege és gyökértelensége válthatott ki a kettős szövetség beavatott politikusai között, éveken át tárgytalanoknak látszottak. Románia magatartása a hármass szövetséggel szemben éppígy, mint a többi európai hatalommal szemben, korrekt volt. S bár 1883-ban az orosz és a francia diplomácia számolt egy olyan szövetség fennállásának valószínűségével, mely Románia és legalább is a Monarchia közt jött létre, Románia óvatos és tartózkodó külpolitikája lassan-

¹ B. Schwertfeger: i. m. 91–93. Továbbá *Die große Politik* III, 263–284. A titkos szövetség okirata kiadva A. Pribramtól: *Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns. 1879–1914.* Wien, 1920. 32 kk. *Die große Politik* III. 281–82 kk., valamint Durkó Dalma: id. munkájának függelékében.

ként eloszlatta azokat az aggodalmakat, melyek a közelmúltban különösen Szentpétervár és Párizs felől hallatszottak. Utóbb mindkét helyen meg voltak arról győződve, hogy Romániát még eltéríthetik a németbarát politikától, csak meg kell várni erre a kedvező alkalmat.

Az európai, de kiváltképpen a balkáni események Károly király és liberális minisztériuma vezető egyéniségeit csak megerősítették abban a meggyőződésükben, hogy Románia érdekében helyesen cselekedtek akkor, amikor formailag is csatlakoztak a hármasszövetséghez. Bulgáriában ugyanis, mely éveken át erős orosz befolyás alatt állott, ugyanakkor, amikor Bécsben a román-osztrák és magyar szövetség körül az utolsó simításokat végezték, nagy politikai irányváltás történt. A szobranje 1883 szeptemberében szakított a sok tekintetben terhes oroszbarát politikával és bolgár nemzeti irányba akarta terelni a fejedelemség politikáját. Oroszország természetesen azonnal elfordult Bulgáriától, megvonta tőle a katonai támogatást is, a nélkül azonban, hogy ezzel a bolgár nemzeti politikának más irányt tudott volna adni.¹

Romániában érthetően feszült figyelemmel kísérték a bolgár fejleményeket, melyek már csak orosz vonatkozásaiknál fogva is közelről érdekelték a román politika felelős tényezőit. Mindamellet Bukarestben is nagy meglepetést keltett, miként meglepetés volt egész Európa számára az a hír, hogy Bulgária és Keletrumélia 1885 őszén kimondta az egyesülést. Oroszország úgy vélte, hogy az események háttérében a Monarchia van, melynek érdekében áll a balkáni orosz befolyás megtörése. Bécsben viszont meg voltak arról győződve, hogy orosz ügynökök idézték elő a bolgár-keletruméliai nemzeti forradalmat, hogy Oroszországnak ürügye legyen a beavatkozásra. Meglepetés volt azonban mindenki számára, hogy míg a legközvetlenebbül érdekelt porta szinte egykedvűen nézte a keletruméliai eseményeket és az egyesülés miatt semmiféle fegyveres akcióra nem készült, addig Szerbia abból a felfogásból indulván ki, hogy a megnagyobbodott Bulgária veszedelmes szomszédjává válhat, azonnal háborúra határozta el magát és Bulgáriát 1885 novemberében megtámadta. A háborút azonban elvesztette, s ha nem lép közbe a Monarchia, melyet Milán király az 1881 június 28-i titkos szerződés alapján közbelépésre kért fel, Szerbia bizonyára nagy árat fizetett volna a kellően elő nem készített kalandért.

A keletruméliai kérdés, nemkülönben a gyors véget ért bolgár-szerb háború arra mutatott, hogy bár a berlini kongresszus által fog

¹ A. Hedenström: *Geschichte Rußlands von 1878 bis 1918*. Stuttgart und Berlin, 1922. 112.

natósított intézkedések következtében a Balkánon békés nyugalomnak kellett volna lennie, ott mégis nagy számban voltak sürgősen megoldandó kérdések. A konstantinápolyi nagyköveti értekezlet – a béke érdekében – Oroszország akarata ellenére hozzájárult ugyan Bulgária és Keletrumélia egyesüléséhez (1886 április 5.), a bulgáriai oroszbarát párt azonban, a Szentpétervárról kapott utasítások értelmében megbuktatta Sándor bolgár fejedelmet, aki 1886 szeptemberében végleg el is hagyta Bulgáriát.¹ A Monarchia kezdettől fogva aggodalommal szemlélte a bulgáriai eseményeket. Még a magyar parlamentben is több felszólalás hangzott el az ott történtek miatt, sőt amikor 1886 novemberében összeült a delegáció, a felszólalások túlnyomórésztben a bolgár kérdés körül forogtak. Meg lehet érteni, hogy ily viszonyok között a Monarchia akkori külügyminisztere, gr. Kálnoky Gusztáv is szükségét érezte annak, hogy a bolgár kérdésben leszögezze a Monarchia álláspontját. Egyik felszólalásában a bolgár eseményekre célozva azt a kijelentést tette, hogy a Monarchia kötelességének tartja megvédelmezni balkáni érdekeit, s bár a Monarchiát mindenben békeszeretete vezérli, a békét nem akarja minden áron fenntartani. Ez a kijelentés Oroszország felé volt intézve. S a Monarchia és Oroszország közt valóban oly feszültté vált a helyzet, hogy már háborús lehetőségekkel is számoltak. Mivel azonban Bismarck herceg 1887 január 11-én a birodalmi gyűlésen akként nyilatkozott, hogy »Oroszország barátsága fontosabb sokkal nekünk, mint Bulgáriáé és az összes bolgár barátoké«, a Monarchia kénytelen volt visszavonulni, mert hiszen Bismarck szavai a valóságban annyit jelentettek, hogy Németország nem fogja támogatni a Monarchiát Oroszország ellen. A visszavonulást az is indokolttá tette, hogy az 1882-i hármasszövetségi szerződés lejárában volt, s nem látszott lehetetlennek a szövetség felbomlása abban az esetben, ha a Monarchia továbbra is ragaszkodik oroszellenes politikájához. Ennek következtében a Monarchia is tartózkodó álláspontra helyezkedett Bulgáriával szemben, melynek közvéleményét ekkortájt a fejedelmi szék betöltésének kérdése foglalkoztatta.²

Ismeretes, hogy bár a bolgárok egy része Károly román királynak ajánlotta fel a bolgár koronát és a király csak a szomszédos hatalmak ellenzése miatt nem vállalkozott a felajánlott korona elfogadására, a bolgár nemzeti érzelmű szobranje Koburg-Koháry Ferdinánd herceget

¹ Balanyi György: *A Balkánprobléma fejlődése*. Budapest, 1920. 127 k.

² Balanyi György: *Világpolitika*. Budapest, 1918. 78–79 k. – Horváth Jenő: *Történelmi tanulmányok*. Budapest, 1930. 78–79.

választotta meg Bulgária fejedelmévé. Megválasztatása ellen Oroszország a leghatározottabb óvást emelte, de azért Ferdinánd 1887 augusztusában mégis elfoglalta a bolgár trónt. Oroszország erre nagyarányú háborús készülétekkel válaszolt; s bár III. Sándor cárnak és Bismarck hercegnek személyes találkozása eloszlatta az Oroszország és Németország közt időközben támadt ellentéteket, sőt szövetséget is hozott létre a két nagyhatalom között, a cári politika nem volt hajlandó engedni a bolgár kérdésben.

Oroszország eleinte az európai hatalmak útján akart nyomást gyakorolni Bulgáriára, de mikor azok elzárkóztak az orosz kívánság teljesítése elől, orosz ügynökök által forradalmakat támasztott bent az országban, hogy így buktassa meg az új fejedelmet. 1888 folyamán valóban több helyen támadt forradalom az országban, azonban minden egyes esetben az időközben megerősödött kormány maradt a helyzet ura. Ezt a sikert Szentpétervárott annak tulajdonították, hogy ismét csak a Monarchia az, amely a fejedelem, illetőleg a bolgár kormány mögé állott és meggátolta az oroszbarát bolgár politika érvényesülését. E miatt az irányított orosz sajtó a legszenvedélyesebb hangon kezdte támadni a Monarchiát, s a sajtó hatása alatt a felizgatott orosz közvélemény háborút követelt, mire a kormány nagyobb arányú csapatösszevonásokat rendelt el a nyugati határok mentén. A háború kitörését csupán idő kérdésének tekintették, s minden csak azon fordult meg, hogy mi lesz ebben a kérdésben Németország álláspontja.

Bismarck kancellár, aki most már belátta, hogy kárbaveszett fáradtság az orosz politikát meggyőzni akarni Németország békés szándékáról, mert Oroszország a döntő pillanatokban minden szövetség ellenére is Németország ellen fog állást foglalni, 1888 február 3-án közzétette az 1879-i kettős szövetség szövegét, ami annyit jelentett, hogy bár Németország ez idő szerint szövetségi viszonyban áll Oroszországgal, azért mégsem hajlandó elejteni a Monarchiát, sőt vállalja azoknak a kötelezettségeknek a teljesítését is, amelyek az 1879-i szerződésben foglaltak. Néhány nap múlva (február 6.) pedig már nyíltan kijelentette a birodalmi gyűlésen, hogy Németország a jövőben sem Franciaországnál, sem pedig Oroszországnál nem fog többé barátságért könyörögni; a német diplomácia megkísérelte ugyan helyreállítani az Oroszországgal való régi baráti viszonyt, de ennél többre nem hajlandó vállalkozni a jövőben.¹

¹ Balanyi György: *A Balkánprobléma fejlődése.* 146–147. kk. – Wertheimer Ede: i. m. III, 420–23.

A kancellár nyílt és határozott állásfoglalása a béke mellett általános és mély hatást gyakorolt az európai politikára. Mindenütt, Franciaországban éppúgy mint Oroszországban is, győzött a békepolitika, ami többek között az orosz sajtó békülékeny hangján is meglátszott. A háború réme egyelőre elvonult Európa felől. A lefolyt válságból több tanúságot lehet levonni. Kitűnt, hogy az európai békének ez idő szerint Németország a legfőbb öre s hogy a hármas szövetség oly hatalmi tényező, mellyel mindenkinek számolnia kell. A Monarchia erélyes közbelépése Szerbia mellett 1885-ben, mely megmentette ezt a kis fejedelemséget a keserű megaláztatásoktól, azt bizonyította, hogy az 1881-i titkos szerződés kötelező ereje alól a Monarchia nem akarta magát kivonni. Károly király tehát meggyőződhetett arról, hogy Romániának a hármas szövetségbe való kapcsolódása román szempontból szerencsés diplomáciai lépés volt, mert Romániát minden nagyobb megrázkódtatás nélkül átsegítette ezeken a válságos éveken és e mellett adott a román kormányzat számára olyan belpolitikai, gazdasági és katonai intézkedések megtételére, melyek utóbb Románia számára nagyobb erő kifejtést tettek lehetővé.

Románia területi elhelyezkedéséből önként következett, hogy a román politikai világ állandóan feszült figyelemmel kísérte azokat az eseményeket, melyek közvetlen szomszédságában, egyfelől Oroszországban, másfelől újabban Bulgáriában történtek. A román politikai pártok természetesen mit sem tudtak arról, hogy Románia külpolitikája már le van kötve s ennek következtében a román pártérdekek szemszögéből nézték és bírálták a Bulgáriával kapcsolatos fejleményeket. A politikusok között voltak németbarátok, de voltak oroszbarátok is; ez utóbbiak kezdettől fogva kis, de mozgékony pártba tömörülve szolgálták az orosz-román barátság ügyét. A cári politika ez utóbbi párt révén igyekezett újból befolyáshoz jutni Romániában. A Brătianu miniszterelnök ellen 1886 szeptemberében elkövetett merénylet, 1887-ben pedig a liberális párt kettészakadása és végül 1888 tavaszán Brătianu lemondása bizonyára az orosz kéz eredménye volt.¹

A kormány lemondását azonban nem lehetett egyszerű kormányválságnak minősíteni; az kezdete volt egy olyan pártpolitikai küzdelemnek, amely a liberális és konzervatív párt között a hatalom birtokáért megindult. Károly király eleinte Rosetti kormányával próbált szerencsét, melynek külügyminisztere az a Carp lévén, aki 1883-ban mint bécsi román követ részt vett a titkos szerződés előkészítésében, a

¹ Ernst Ebel: *Rumänien und die Mittelmächte*. Berlin, 1939. 42–43.

szövetségnek 1888-ban esedékes megújítása biztosítottnak látszott. A meghosszabbítás valóban megtörtént, s ezzel Románia külpolitikájának iránya további három évre meg volt állapítva. De kérdéses volt, mi történik majd akkor, ha Románia belpolitikai életében az ellenzék pártok jutnak többségre.

A Rosetti-kormány, melyről azt mondták, hogy tehetséges vezérkar hadsereg nélkül, tulajdonképpen kisebbségi kormány volt, melynek a parlamentben sem volt meg a többsége. Ennek következtében sem az orosz ügynökök működését nem tudta meggátolni, akik nyíltan izgattak a kormány ellen, sem pedig a lemondott Brătianu-kormány vád alá helyezését nem tudta megakadályozni, ami a román parlament egyik ülésén (1889 február) valóban meg is történt.¹

Károly király kénytelen volt engedni és az oroszbarát konzervatív párt vezérét, Catargiut megbízni a kormányalakítással. Ennek a kormánynak azonban az volt az első teendője, hogy kijelentse: amennyiben a Monarchia vagy a Német Birodalom és Oroszország közt háborúra kerülne a sor, abban Románia feltétlenül semleges fog maradni. Így azután előállott az a furcsa helyzet, hogy Románia hivatalosan, bár titokban le volt kötve a hármas szövetség mellett, ugyanakkor azonban a ténylegesen kormányon lévő, de az 1883-i szerződésről tudomással nem bíró kormány határozottan oroszbarát volt, mely nemcsak hirdette, hanem hitte is, hogy Románia keze külpolitikai tekintetben nincs megkötve. Kétségtelen, hogy ily viszonyok között Berlinben is, Bécsben is tisztában voltak azzal, hogy mit ér a valóságban az 1883-i titkos szövetség.

Az orosz befolyás térfoglalása Romániában nemcsak az ország külpolitikai irányát térítette el a Brătianu-kormány politikájától, hanem azokra a kérdésekre is hatást gyakorolt, melyek érzelmi okokból a román társadalom minden rétegét érdekelték. Ilyen volt – mint arra már hivatkoztunk is – a Kárpátokon túl élő román fajtestvérek sorsa. Az erdélyi román kérdés az újabb időben csaknem mindig függvénye volt a román külpolitikai helyzetnek. Ez a magyarázata annak, hogy mihelyt az orosz politika erősebb akciót kezdett Romániában azzal a céllal, hogy azt a francia-orosz hatalmi csoport érdekei szolgálatába állítsa, azonnal felbukkant az erdélyi román kérdés, hogy annak szelöltetésével és irányzatos beállításával Monarchia-ellenes hangulatot teremtsenek az országban. Ugyanezt a célt szolgálta most a román napisajtó is, így különösen a nagyszombati »Tribuna« című napilap, mely

¹ Ernst Ebel: i. m. 45–47.

1884-ben kezdte meg tevékenységét;¹ továbbá a román sérelmeket tárgyaló és 1882-ben több nyelven kiadott memorandumnak a közbe megváltozott viszonyoknak megfelelő átdolgozása 1887-ben. A magyarországi román sajtó egyre izgatóbb és támadó hangja a magyar politikai rendszer ellen Romániából nyert biztatást, sőt számtalan esetben orosz forrásból származó anyagi támogatást is,² Romániában viszont nemcsak az ellenzéki szerepre szorított liberálisok folytattak heves agitációt a magyarországi románok érdekében, hanem az oroszbarát lapok is, amelyek ebben a kérdésben találkoztak a liberális sajtószervekkel.

Ezt az egységes sajtóhadjáratot tagadhatatlanul ügyes kezek irányították, mert azok közvetve még egy olyan politikust is az orosz politika céljainak szolgálatába tudtak állítani, mint Sturdza, aki az 1883-i titkos szerződés egyik tényezője volt s akiről köztudomású volt, hogy Oroszországban látja Románia legnagyobb veszedelmét. Sturdza vezette a liberálisok élén a kormány ellen irányuló harcot, azt a vádat emelve Catargiu és pártja ellen, hogy párthatalami érdekből kikapcsolták programjukból az erdélyi román kérdést, pedig ezzel az erdélyi románságot kiszolgáltatták a magyarosító politikának.

Sturdza támadásai Romániában nagy ellenérzést támasztottak a Monarchia s különösen Magyarország ellen, s ezt az ellenérzést még növelték azok a sajtóperek, amelyeket államellenes izgatás miatt indítottak ezekben az években számos magyarországi román politikus ellen. A sajtópereket nem ok nélkül indították meg. A magyarországi román lapokban olyan nyílt lázítás folyt a magyar állameszme ellen, mely egy jogállamban elképzelhetetlen volt, mely ellen a magyar államnak igénybe kellett vennie a megtorlás eszközeit. Ezek a perek azonban a magyarországi nemzetiségi viszonyokat egyáltalában nem ismerő vagy a perek anyagáról és okairól rosszul tájékoztatott külföldi közvéleményt Magyarország ellen hangolták. Romániában szervezetek alakultak (pl. Liga Culturală),³ melyek célul tűzték ki az erdélyi román kérdés napirenden tartását mindaddig, míg a magyar kormányzat a nemzetiségi kérdésben

¹ A részletekre lásd Biró Sándor: *A Tribuna és a magyarországi román közvélemény*. Kolozsvár, 1942.

² Arra vonatkozólag, hogy az erdélyi román sajtót külföldről, főleg persze Romániából pénzelték, számszerű adatokat közöl, többnyire román források alapján, Nagy Miklós: *Adatok Románia hadüzenetének diplomáciai előzményeihez*. Budapesti Szemle. 216. k. (1930), 8–9.

³ A Liga Culturală megalakulására, szervezetére és tevékenységére lásd Polónyi Nóra: *A Liga Culturală és az erdélyi román nemzetiségi törekvések*. Budapest, 1939. c. munkáját.

politikát nem változtat, természetesen olyan értelemben, ahogyan ők képzelték el a nemzetiségi kérdés rendezését. Nem volt számottevő román politikus ebben az időben a Regátban, aki ne játszott volna szerepet a magyarellenes mozgalmakban, mert az ilyen szerep akkor a politikai érvényesülés feltétele volt, s nem volt politikai párt Romániában, mely programjába merete volna venni a Monarchiához vagy a Német Birodalomhoz való csatlakozás gondolatát, bár túlzó német körökben a román támadásokkal egyidejűleg szintén éles hangok hangzottak el az állítólagos magyarosító politika ellen.

Az akkori romániai viszonyokat ismerve, Bécsben nagyon meglettek volna elégedve, ha Románia a szövetségi viszony félretolásával, csak szigorúan semleges politikára határozta volna el magát a Monarchiával szemben. Maga Caprivi, a Német Birodalom kancellárja is tartott Románia politikájának teljes megváltozásától. A kancellár – teljesen hibásan lévén tájékoztatva az erdélyi viszonyokról – ott román felkeléstől tartott, amely magával ragadhatja a román királyságot is.¹ Különösen katonai szempontból látta veszedelmesnek a helyzetet. Ha ugyanis Románia Oroszországhoz csatlakoznék, abban az esetben az út nyitva állana Oroszország előtt a Balkán felé, ahol mindent a Monarchia ellen fordíthat.

Elképzelhető ezek után, hogy Károly királynak mily nagy gondot okozott az a kérdés, hogy hogyan lesz majd lehetséges az 1892-ben lejáráó titkos szerződést megújítani a kormányon lévő, alapjában véve oroszbarát konzervatív minisztériuma bevonásával. A maga személyét illetőleg továbbra is a hármass szövetség mellett kötötte le magát, mint azt Caprivi előtt 1891 nyarán hangoztatta is, de minden attól függött, sikerül-e minisztériuma iránytadó tagjaival megértetnie Románia helyzetét és a hármass szövetséghez való csatlakozás szükségességét. Nem volt szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy a francia-orosz barátkozás, mely éppen 1891 nyarán öltött határozottabb formákat² számos román politikusban aggodalmat keltett azíránt, hogy nem történik-e majd olyan megegyezés Franciaország és Oroszország között, mely a franciák szívéhez annyira közel álló Elzász-Lotharingiának orosz segítséggel történő visszaszerzése fejében teljesen szabad kezet engedne Keleten a cári politikának. Ebben az esetben számolni lehet azzal, hogy Románia állami függetlensége annyiban megszűnnék, hogy területe felvonulási

¹ A berlini politikai köröknek a magyar viszonyokban való tájékoztatlan-ságára lásd Nagy Miklós: i. m. 10–11.

² A. Hedenström: i. m. 117–118.

terület lenne a Balkán felé törekvő Oroszország számára. Károly királynak éppen az orosz imperializmus veszedelmére való hivatkozással sikerült megnyernie Catargiu miniszterelnököt, továbbá Lahovary külügyminisztert annak az elgondolásnak, mely a hármasszövetség oldalán kereste Románia függetlenségének és jövő fejlődésének védelmét. S mikor azok azonosították magukat az uralkodó személye által képviselt politikai felfogással, a király bizalmasan tájékoztatta őket a Románia és a Monarchia közt 1883 óta fennálló titkos szövetség létezéséről és arról, hogy annak a közeljövőben esedékes megújítása elsősorban Románia érdeke. Catargiu és Lahovary készeknek nyilatkoztak a szerződés érvényének további meghosszabbítására, mire 1892 július 25-én Sinajában megtörtént a szerződés aláírása.¹

A szerződés megújítása kétségkívül a hármasszövetség diplomáciájának győzelmét jelentette. Ez a diplomáciai győzelem azonban csak látszat volt, nem küszöbölte ki ugyanis azokat az ellentéteket, melyek Románia és különösen a Monarchia közt fennállottak. Az erdélyi kérdés tovább is napirenden maradt, mert a hatalomra törekvő liberális párt abban olyan politikai tőkét látott, melynek kiaknázását nem mulaszthatta el. Sturdza is rendületlenül tovább folytatta támadásait a konzervatív kormány ellen, mert így csak növelte a liberálisok népszerűségét a román közvélemény előtt. A sorozatos támadások, amelyekben a jól kiépített Liga Culturală is segítette a liberális pártot, végre is eredménnyel jártak. Catargiu 1895 október 15-én beadta lemondását, mire Sturdza kapott megbízást a királytól kormányalakításra. Az új kormányban ő volt a külügyminiszter is, s mivel a hármasszövetség kérdésében nem változtatta meg felfogását, 1896 szeptember 30-án szinte magától értetődően hozzájárult a titkos szerződésnek további hét évre szóló meghosszabbításához.²

Azok az ingadozások, amelyek a román politikát a Monarchiához való viszonyában a legutóbbi évek folyamán jellemezték s melyek túlnyomóan érzelmi okokból keletkeztek, a német politikát bizonyos tekintetben tartózkodóvá tették Romániával szemben. A birodalmi politika továbbra is súlyt vetett ugyan a Romániával fennálló szövetségi kapcsolatok ápolására, de azt a viszonyt, mely Romániát a Monarchia révén a birodalomhoz fűzte, nem akarta szorosabbá tenni. Pedig Károly királynak és Sturdzának az lett volna a legforróbb óhajta, hogy Románia közvetlen szövetségi viszonyba kerüljön Németország-

¹ A. Pribram: *Die politischen Geheimverträge 69–72, Die große Politik VII*, 169.

² Ernst Ebel: i. m. 73–74.

gal, mert ebben az esetben a szövetség állandóbb jelleget ölthetne s nem függene érzelmi tényezőktől, melyek bármikor szembeállíthatják egymással Romániát és a Monarchiát, illetőleg Magyarországot. Németország azonban vonakodott a hármasszövetséget négyes szövetséggé alakítani, mert attól tartott, hogy azzal teljesen maga ellen fordítja Oroszországot, melynek lehetetlen volna fel nem ismernie egy ilyen négyes szövetség oroszellenes jellegét. Berlinben mindezek következtében azt a felfogást vallották, hogy meg kell maradni az eddigi, annyira-annyire bevált keretek között, melyek Románia számára biztosítják a Német Birodalom támogatását, a nélkül, hogy Oroszországot a Német Birodalom ellen fokozottabb akcióra készítenék. Ez a megfontolás volt az oka annak, hogy Németország elzárkózott a Romániával közvetlenül kötendő katonai egyezmény elől, pedig erre 1896–97 folyamán román részről ismételtelen történtek kísérletek.¹

A román külpolitikának ingadozásait a francia és orosz diplomácia is figyelemmel kísérte. Azokat az ellentéteket, amelyek a román közvélemény és a Monarchia, különösen pedig Magyarország közt a kilencvenes évek elejétől fogva kiéleződtek, nagy várakozással nézték Szentpétervárott éppúgy, mint Párizsban, mert úgy érezték, hogy meg lehet lazítani, sőt talán meg is bontani azokat a kötelekeket, melyek Romániát valamilyen formában szemmel láthatólag a Monarchiához fűzték. Oroszország erőszakos és fenyegető magatartása azonban, melyet az 1901-i bolgár-román konfliktus idején Romániával szemben tanúsított, megromtotta azt a barátkozó készséget, mely éppen kialakulóban volt Oroszország és Románia közt. A cári birodalom szinte hagyományos románellenes állásfoglalásából kitűnt ugyanis, hogy a cári politika balkáni tartománynak tekinti a román királyságot, melyet éppúgy kell kezelni, mint a többi balkáni államot. Ez a tény annyira nyilvánvaló volt és annyira sértette a román érzékenységet, hogy Carp miniszterelnöknek nem kerülhetett nagy fáradságába ismét élénkebbé tenni a román társadalom tudatában az oroszoktól való félelmet, melyet az orosz propaganda már-már elfeledtetett, s nem került nagy erőfeszítésébe az sem, hogy újból szorosabbá tegye azokat a kötelekeket, melyek Románia és a Monarchia közt fennállottak.

A román miniszterelnök 1901 januárjában Bécsben és Berlinben tett látogatása, majd ugyanezen év júliusában a Monarchia vezérkari főnökének, Beck tábornagynak bukaresti útja² olyan fényes külsőségek közt

¹ *Die große Politik* XI, 303 kk.

² Ernst Ebel: i. m. 83–84.

folyt le, hogy azok valóságos tüntetést jelentettek Szentpétervár felé. A sajtóban is rendkívül nagy lévén mindkét látogatás visszhangja, Oroszországban kétségtelennek tartották Románia végleges csatlakozását a hármasszövetséghez, amit idáig inkább csak sejtettek. Oroszország ennél fogva semmi okát sem látta annak, hogy változtasson románellenes politikáján. Szentpétervárott abból a feltevésből indultak ki, hogy a cári birodalom nagy katonai ereje és befolyásának tagadhatatlan megnövekedése a Balkánon hatással lesz a román politikai világra; meg voltak arról győződve, hogy Bukarestben a Monarchia és Oroszország erejének összehasonlítása alapján foglalkozni fognak azzal a kérdéssel, hogy az adott helyzetben mi felel meg inkább Románia érdekeinek: a Monarchia irányában való tájékozódás-e, vagy pedig az Oroszországhoz való közeledés politikája. S az orosz politika jól számított. Romániában, ahol mindent pártpolitikai szemszögből szoktak vizsgálni s ahol ennek következtében alig találjuk nyomát egységes nemzetpolitikai szemléletnek, az oroszoktól való félelem hatása alatt valóban sokan foglalkoztak az oroszbarátság ápolása szükségének gondolatával.

Időszerűvé tette egy ilyen külpolitikai irányzat felvetését az a körülmény is, hogy a bolgár-macedón kérdés kapcsán meg kellett látni azt az erőteljes és tudatos bolgár politikát is, mely félreismerhetetlenül egy Nagybulgária létesítésére irányult, mely törekvés mögött nyilvánvalóan a régi protektor, Oroszország állott. Románia tehát sajátos földrajzi helyzeténél fogva Oroszország és az orosz befolyás alatt álló Nagybulgária közé szorult volna, ami reá nézve túrhetetlen nyomást jelentett volna. Ez ellen a nyomás ellen egyesek és pártok egy oroszbarát politikától vártak enyhülést, sőt talán túrhető életformát is. Sokan azonban a balkáni statusquo további fenntartását és az orosz befolyás ellen-súlyozását csak úgy tartották lehetségesnek, hogy Romániát ebben a törekvésében a Monarchia, illetőleg a Német Birodalom támogatja. Carp miniszterelnök 1901 folyamán kereste is a tájékozódást ebben az irányban Bécsben és Berlinben. A Monarchia akkori külügyminisztere, gr. Goluchowsky Agenor nem zárkózott el a Romániával való szorosabb együttműködés elől, elismerte balkáni igényeinek jogosságát, sőt azok támogatására ígéretet is tett a román miniszterelnöknek. Németország azonban, mely tisztában volt azzal, hogy a bolgár törekvések mögött Oroszország áll, s ennek következtében minden olyan beavatkozás, mely Bulgária ellen irányulna, könnyen orosz háborút idézhetne elő, nem akart beleavatkozni a bolgár-román viszályba s miként a korábbi években, most sem akart Románia kedvéért Oroszországgal szakítani. Ebben a régi, Bismarck-féle hagyományok ápolását kell látnunk.

Az a tény, hogy a német politika a bolgár kérdésben nem támogatta Romániát és hogy azon a szövetségi viszonyon sem volt hajlandó változtatni, mely Romániát a Monarchia révén a Német Birodalomhoz kapcsolta, – pedig erre éppen 1901 folyamán újabb kísérletek történtek, – nem gátolták ugyan meg az 1883-i titkos szövetségnek 1902-ben esedékes megújítását, – ami 1902 április 15-én a Monarchia és Románia ugyanez év július 25-én pedig Németország részéről is megtörtént¹ – de nem is hozta közelebb egymáshoz a szerződő feleket. A Monarchia balkáni befolyásának gyengülése, a Monarchián belül pedig a külföldről irányított nemzetiségi ellentétek és politikai harcok egyre erősödő hullámai kétségkívül csökkentették a Monarchia jelentőségét a román politikai világ előtt. Mivel pedig egyfelől a német politika érdektelennek mutatta magát a Balkánon, másfelől pedig az orosz-japán háború és az 1905-i orosz forradalmi mozgalmak miatt – legalább is egyelőre – elmúlt az orosz veszedelem is, a román politika önállóbb tevékenységre határozta el magát a Balkánon. Igaz ugyan, hogy Oroszország és Bulgária közt 1902 óta szövetségi viszony állott fenn, de nem volt valószínű, hogy Oroszország – Kelet-Ázsiában szenvedett veresége és a forradalom után – belátható időn belül erőteljesebben beleavatkoznék a balkáni ügyekbe, mert hiszen Oroszország fegyveres fellépése azonnal európai háborút idézne elő. A román külpolitikában ettől az időtől fogva egyre határozottabban nyilvánult meg az a törekvés, mely a Bulgária rovására történő valamiféle területi kárpótlás által akarta kiegyenlíteni azt az eltolódást, mely a balkáni egyensúly kérdésében a bolgár-macedon területek egyesülése következtében Bulgária javára kétségkívül be fog következni.

A területi kárpótlás kérdése kormányprogrammá lett, mely nélkül egyetlen politikai párt sem gondolhatott Romániában kormányalakításra. Brătianu Ionel is a területi kárpótlás megvalósítását tartotta legfontosabb feladatának akkor, amikor 1909 januárjában átvette a kormányt az öreg Sturdzától. Az új miniszterelnök, aki fia volt az 1883-i szerződésben közreműködő hasonló nevű miniszterelnöknek, 1902 óta a Sturdza-kabinetnek volt külügyminisztere és mint ilyen írta alá 1902 tavaszán azt a titkos egyezményt, amely a Monarchia és Románia közt fennálló szövetséget további öt esztendővel meghosszabbította. Brătianu, aki már neveltetésénél fogva is franciabarát volt, nem lelkesedett a titkos szövetség ügyéért, nem is volt őszinte híve a hármas

¹ A. Pribram: i. m. 86. Vö. *Die große Politik XVIII*, 678, E. Gottschalk: *Rumänien und der Dreibund bis zur Krise 1914. Die Kriegsschuldfrage*. Berlin, 1927. 636, Ebei: i. m. 91–99.

szövetséghez való csatlakozás politikájának, melyet most, amikor különböző események kapcsán kitűnt, hogy Európában a francia-orosz szövetség túlsúlya növekvőben van, román szempontból már idejét múlt megállapodásnak tekintett. Az a határozottság azonban, amelyet a Monarchia Bosznia és Hercegovina annexiója alkalmából tanúsított, óvatosságot ajánlott az új miniszterelnöknek politikai állásfoglalása tekintetében. A Monarchia ugyanis, bár megvoltak a maga belső bajai, melyek a nagyhatalmi álláshoz szükséges erő kifejtésében sokszor gátolták, az annexió válság alkalmával mégis oly tényezőnek bizonyult, mellyel barátnak, ellenségnek egyaránt számolnia kellett. Brătianu szükségét is érezte annak, hogy 1909 nyarán tisztelgő látogatást tegyen Bécsben és Berlinben s ott egyúttal a felől is tájékozódjék, hogy mi a két nagyhatalom álláspontja Románia területi igényei ügyében. Kormányának ebben a kérdésben tisztán kellett látnia, mert nyilvánvaló volt, hogy Románia az 1907-i nagy parasztforradalom után, mely Romániának minden tekintetben sokat ártott, a Monarchia és a Német Birodalom támogatása nélkül, saját felelősségére mit sem kezdhet. A területi kárpótlás ügyét azonban sehol sem fogadták rokonszenvvel. Hiányzott ugyanis a jogalap és ezt a hiányt semmiféle elmélettel nem lehetett pótolni. Brătianu ennek következtében sem Bécsben, sem Berlinben nem tudta elfogadtatni a román álláspontot, bár 1909–10 folyamán ismételten tett erre személyesen kísérleteket.

A szövetséges két nagyhatalom udvarias, de lényegében határozott visszautasítása nagy csalódást keltett a román politikai világban, amely már beleélte magát a Bulgária rovására belátható időn belül történő területi gyarapodás gondolatába. A román politikusokat főleg a Monarchia merevsége bántotta s azt nem tudták mással megmagyarázni, mint azzal, hogy a Monarchia nem tartja kívánatosnak Románia fellendülését és megnövekedését, mert egy virágzó és erős Románia nagy vonzóerőt gyakorolna a Monarchia határain belül élő román népelemre. Sokan arra is gondoltak, hogy a Monarchia és Bulgária közt időközben szorosabb kapcsolatok létesültek, melyek a Monarchiát a területi kárpótlás kérdésében kötik. Ennek a feltevésnek annyiban volt is alapja, hogy a Monarchia és Bulgária viszonya azóta, hogy ez az állam teljesen függetlenítette magát a portától és királysággá lett (1909), mélyebbé vált. Ferdinánd bolgár király szabadulni akart a terhes orosz gyámkodástól, s mivel ebben a bolgár politikai világ jelentékeny része támogatta is, természetesen közeledni kívánt a Monarchiához, a balkáni orosz terjeszkedés egyedüli ellenlábásához, de szövetség közte és a Monarchia közt nem jött létre.

A Monarchia bolgárbarát politikája bizalmatlanságot és visszataszítást keltett Romániában, mert összeférhetetlennek tartották, hogy a Monarchia egyidejűleg két olyan állammal folytasson barátságos politikát, melyek között egyre mélyülő ellentétek vannak. Gr. Berchtold külügyminisztert azonban az a tény, hogy Románia és Szerbia közt éppen ezekben az években erős közeledés volt megállapítható, csak megerősítette politikájában. Minthogy pedig minden kétségen felül állott, hogy Szerbia Milán király lemondása óta teljesen orosz befolyás alá került, Berchtold szerint számolni kellett az orosz befolyásnak Szerbia közvetítésével történő megerősödésére Romániában is, ahol az orosz politikának különben is voltak már jól kiépített támaszpontjai. Márpedig Románia nem volt az a szövetségstárs, akinek a hűségére minden körülmények között építeni lehetett volna. Erre neki a hármas szövetség eddigi meghosszabbításainak története elegendő anyagot szolgáltatott. Érthető tehát, hogy a Monarchia Bulgária felé is tájékozódott, s ebben eleinte Berlin sem akadályozta. A Berlin részéről mutatkozó engedékenységekben Kiderlen-Wächter bukaresti német követnek, a későbbi német külügyminisztériumi államtitkárnak is volt része, aki a balkáni viszonyoknak kétségkívül legalaposabb ismerője volt ebben az időben s aki a Monarchia bolgárbarát politikájának indítókait átértvén, azokról külügyminisztériumát tárgyilagosan tájékoztatta.

Az a körülmény, hogy egy szerb-román együttműködés lehetőségével egyre inkább számolni lehetett, továbbá, hogy a román külpolitika Szerbiának az oldalvéd szerepét szánta Bulgária ellen, ha nem is állította szembe egymással a Monarchiát és Romániát, de kétségkívül eltávolította azokat egymástól. Ez a viszony csak akkor változott meg, amikor a szíve mélyén francia- és oroszbarát Brătianu kormányát 1910-ben felváltotta a Carp-Maiorescu-féle konzervatív kabinet, mely fenntartás nélküli híve volt a hármas szövetségi politikának, hiszen mindketten tényezők voltak a titkos szövetség létrejövételében, illetőleg időnként esedékes megújításaiban. A kormányváltással szinte egyidejűleg, 1910 óta Kiderlen-Wächtert Rosen váltotta fel Bukarestben, ahová ugyanezen időtájban a Monarchia részéről is megérkezett Fürstenberg herceg, az új követ. Ez a minden vonalon bekövetkezett változás kedvező irányba terelte a hármas szövetség ügyét, mert a két követ megtalálta az együttműködés útját a németbarát kormánnyal is. Az a tartózkodás, mely nem utolsó sorban orosz-francia mesterkedésre és persze a Monarchia bolgárbarát politikájára való hivatkozással általában jellemezte a román politikai világot, kezdett eltűnni, s a román külpolitika

nyíltan arra az útra látszott térni, amely egyenesen Bécs, illetőleg Berlin felé vezetett.¹

A két szövetséges hatalom bukaresti követei azzal természetesen tisztában voltak, hogy Románia a pillanatnyi hangulatok és érdekek országa, melyet tartósan egy irányban sem lehet megkötni. De világosan látták azt is, hogy a román társadalomban a franciák iránt való rokonszenvek mély gyökerei vannak, s hogy ezt az általános franciabarátságot az orosz politika erőteljesen támogatja. Ha tehát a távolabbi jövőre gondoltak, lehetetlen volt szemet húnyniok az előtt a tény előtt, hogy Románia kormánya annak az időközben feltörő új nemzedéknek a kezébe fog jutni, amely a francia egyetemeken szerezte ismereteit s onnan hazatérve a francia érdekeknek és eszméknek lesz szószólója és képviselője. Bármily tapintatosan és tudatosan igyekezett is a két követ az útból eltávolítani mindazokat az akadályokat, melyek Romániának a hármasszövetség mellett való megmaradását zavarhatták vagy éppen meggátolhatták volna, végeredményben mégis meg kellett állapítaniok, hogy Romániában minden csak Károly király magatartásán múlik, s hogy a hármasszövetségi politika tulajdonképpen csak a király személyes politikája, melynek Romániában nincs gyökere.

Meglepő volt, s ezt Rosen azonnal észrevette, hogy francia részről mily nagy körültekintéssel, a román érdekeket és hiúságot ügyesen legyezve, igyekeztek elmélyíteni a franciák iránt való rokonszenvet. Franciaországban valósággal divatba jött »a keleti testvérnemzet«, s a Romániában sűrű egymásutánban megforduló francia politikusok, írók, költők és művészek minden társadalmi osztályban a latin eredet és a műveltség azonosságára való tüntető hivatkozással keltettek hangulatot a jelszavak után induló tömegben Franciaország és a francia érdekek mellett. De Románia ugyanekkor Oroszországban is kezdett divatba jönni, ahonnan szintén nagy számban keresték fel ezt az országot az orosz értelmiségből. Ezek valamennyien az Oroszország irányában meglévő tartózkodást eloszlatni törekedtek s annak az oroszbarát politikai pártnak akartak segítségére sietni, mely már évtizedek óta kísérletezett a Szentpétervár felé való tájékozódás útjának egyengetésével. S ha tudjuk, hogy a Monarchia-ellenes köröktől irányított propaganda híresztelése szerint, melynek szokatlan visszhangja támadt egész Európában, a Monarchia idejétmúlt, elavult államszervezete aligha tartható fenn továbbra s ennek következtében a Habsburg-birodalom belátható időn belül alkotó elemeire fog bomlani, nem csodálkozhatunk

¹ E. Ebel: i. m. 123 kk.

azon, hogy Romániában számoltak egy ilyen változással és az állam külpolitikájának irányát idejekorán ahhoz kívánták szabni.

Abban, hogy Románia tétovázó és tapogatózó külpolitikája utóbb mégis határozott irányt vett, döntő része volt az 1912-i Balkánháborúnak. Az orosz védnökség alatt álló Balkánszövetség által előidézett háború, – mint ismeretes, – a török birodalom összeomlását eredményezte, s nagyobb balkáni államokat létesített, miáltal a Románia által annyira féltett hatalmi egyensúly a Balkánon teljesen felborult. Románia e fordulatok következtében elérkezettnek látta az időt arra, hogy nagymértékben megnövekedett Bulgária rovására területi kárpótlásban részesüljön, hogy ily módon balkáni befolyását el ne veszítse és Bulgária mellett másodsorba ne szoruljon. Ebben a törekvésében természetesen számított a hármasszövetség támogatására. Az a helyzet, amely elé a román kárpótlás-kérdés a Monarchiát és a Német Birodalmat állította nem volt könnyű. Az érvényben lévő titkos szövetség kétségkívül bizonyos kötelezettségeket rótt rájuk, de ezzel szemben az is nyilvánvaló volt, hogy a román területi kárpótlás kérdésében hiányzott az a jogalap, amely a román igényeket minden tekintetben elfogadhatókká tette volna. Ez a magyarázata annak, hogy még a francia és az orosz politika sem támogatta fenntartás nélkül Romániát ebben a kérdésben bár nagy helyzeti előnyöket jelentett volna számukra Románia csatlakozása. Bécsben nem akarták ugyan elejteni Romániát, bár indokolt kétségeik voltak a királyság által képviselt szövetség értéke iránt, de Bulgáriára nem akartak nyomást gyakorolni, mert számítottak arra, hogy azt német származású királya révén közelebbi kapcsolatba hozzák a Monarchiával és a Német Birodalommal. Bécsben egy román-bolgár-török védőgát kiépítésének lehetősége erősen foglalkoztatta a diplomata képzelőtehetségét. Ebben az elképzelésben volt is tárgyi valószínűség, ami érdemessé tette a gondolattal való foglalkozást és indokoltá a megvalósítására irányuló kísérleteket. A Monarchia közvetítő szerepe azonban, mely a cél érdekében az ellentétek kiegyenlítésére törekedett Románia és Bulgária között, nem hozta meg a kívánt eredményt, mert egyrészt a szembenálló feleket nem tudta közelebb hozni egymáshoz, s Románia tudvalevőleg karddal erőszakolta ki területi igényei teljesítését a volt szövetségesekkel harcban álló Bulgáriától, – másrészt viszont eltávolította egymástól, – legalább is a bolgár-román kérdésben, – a Monarchiát Németországtól, mely a balkáni válság kitörése óta a román igények mellé állott a megbízhatatlannak tartott Bulgáriával szemben.¹

¹ August Bach: *Die November- und Dezemberkrise 1912*. Berliner Monatshefte XIII (1935), 101–122.

A Monarchia bolgárbarát politikája, amellyel a német külpolitika a Balkáni háború óta nem tudott egyetérteni, alaposan megrontotta azt a különben is mesterségesen fenntartott baráti viszonyt, mely Románia és a Monarchia között fennállott. S valóban, e kapcsolatok történetére visszapillantva megállapíthatjuk, hogy azok kezdet óta nélkülözték az őszinteséget. A román közvéleménynek a külpolitikai kérdésekben való ingadozásait és szertelenségeit még meg lehet érteni, hiszen az 1883-i szerződésről senkinek sem volt tudomása, azok a pártvezérek azonban, akik egymást váltogatták a kormányon, nemcsak tudtak a titkos szövetségről, hanem annak időnként esedékes meghosszabbításában ténylegesen közre is működtek. Ezek a politikusok azonban a kezükben lévő hatalmat nem arra használták fel, hogy Romániát és a Monarchiát érzelmileg is közelebb hozzák egymáshoz, hanem arra, hogy helyzetüket és pártjuk állását megerősítsék. Akár konzervatív, akár pedig liberális jellege volt is a kormánynak, tagjai lelkük mélyén irredenták voltak, akik sohasem tévesztették szem elől azokat a célokat, melyek a XIX. század derekától fogva irányt szabtak a román politikának. Ez a magyarázata annak, hogy amikor valószínűnek mutatkozott az irredenta célok elérése, a román politika minden gátlás nélkül szakított a hármasszövetséggel. Az a szövetségi rendszer tehát, melyre annak idején Bismarck herceg és gr. Andrássy Gyula tartós európai békét akartak építeni, gyenge alkotmánynak bizonyult, amely az első teherpróba alatt összeomlott.

Rosen utóda a bukaresti követségben, br. Waldthausen 1913 február 11-én azt sürgönyözte Berlinbe, hogy Carp, a konzervatív párt vezére is háborúspárti lett, aki olyan kijelentést tett, hogy amennyiben a Monarchia nem támogatja Romániát, az kénytelen lesz Oroszországhoz csatlakozni és akkor Dobrudzsa helyett majd Erdéllyel fogják Romániát kárpótolni. Az öreg Carpnak, az 1883-i titkos szövetség egyik tényezőjének ez a kijelentése pedig nagy figyelmet érdemel, mert nemcsak azt mutatta, hogy a területi kárpótlás kérdésében nem volt különbség a román pártok között, hanem azt is, hogy a hármasszövetség felé tájékozódó külpolitika milyen gyenge alapokon nyugodott Romániában.

A román politikai világban bekövetkezett hangulatváltozást Bécsnek kétségkívül észre kellett volna vennie és balkáni politikájában erre tekintettel kellett volna lennie. Bulgária megnyerése mégis csak különféle eshetőségektől függő távolabbi cél lehetett, a román szövetség ellenben oly valóság volt, melyre a Monarchia akkor, ha a román álláspontot a kárpótlás kérdésében támogatja, – legalább is ebben az idő-

ben – feltétlenül számíthatott volna. Gr. Berchtold azonban többre értékelte a majdan megkötendő bolgár szövetséget a jelenlegi megbízhatatlan román szövetségnél és jóllehet a Monarchia vezérkari főnöke Hötzendorfi Konrád a román felfogással azonosította magát, mégsem volt hajlandó bolgárbarát politikáját megváltoztatni. Az 1913 március 31-ére Szentpétervárra összehívott nagyköveti konferencián is változatlanul ezt az álláspontot képviselte, pedig e tekintetben a Német Birodalom részéről nem számíthatott erőteljesebb támogatásra.

A Monarchiát képviselő gróf Thurn nagykövet az értekezleten, azzal az új javaslattal állott elő, hogy a Romániának nyújtandó kárpótlás ellenében Bulgáriát is kárpótolni kellene. Az értekezlet többsége azonban sem a Szaloniki, sem pedig a Thasos és Samothrake szigetek átengedésére vonatkozó javaslatát nem fogadta el, sőt arra sem volt hajlandó, hogy Bulgária számára e tekintetben a jövőre nézve ígéretet tegyen. Az értekezlet hosszas tárgyalások után akként döntött, hogy Románia megkapja Silistriát és közvetlen környékét, de egyebet nem.¹

A döntés félmegoldás volt, mely messze alatta maradt a román igényeknek, Bulgáriában viszont azt a hiedelmet keltette, hogy magára van hagyatva érdekeinek védelmében. A csalódás Romániában annál nagyobb volt, mert francia és orosz részről az eredménytelenséget a Monarchia bolgárbarát magatartásának és sok tekintetben annak az ellentétnek tulajdonították, mely a kárpótlás kérdésében Németország és a Monarchia közt nyilvánvalóan fennállván, kétségkívül rontotta a román kilátásokat. Berlinben számoltak is azzal, hogy a csalódást politikai irányváltozás fogja követni. Jagow birodalmi államtitkár szerint »Ausztria bolgárbarát politikája miatt Romániában még a legmagasabb helyen is nagy elkedvetlenedés állapítható meg és ha mi is azonosítjuk magunkat az osztrák felfogással, akkor csak azt fogjuk elérni, hogy Románia teljesen Oroszországhoz fog csatlakozni. Romániától nem lehet kívánni, hogy saját életérdekeit feláldozza az osztrák-szerb ellenséges viszony miatt.« Károly király nyíltan meg is mondta a bukaresti német követnek, hogy országában Németország iránt megvan ugyan a rokonszenv, de nem mondhatja ugyanezt a Monarchiával kapcsolatban.

A helyzetet egyébként az Oroszország politikájában hirtelen bekövetkezett változás jellemzi a legjobban. Mikor ugyanis a cári diplo-

¹ Gottschalk: i. m. *Die Kriegsschuldfrage* 639–641.

mácia elérte célját és Romániában megteremtette a Monarchia-ellenes hangulatot, akkor magára hagyta Bulgáriát és Románia mellé állott, hogy ezzel a lépéssel Románia minden pártjának rokonszenvét biztosítsa a maga és a vele szoros kapcsolatban álló hatalmi csoport számára. Oroszország ezzel tulajdonképpen felbátorította a román kormányt a tényleges beavatkozásra, melyre az már hónapok óta felkészült, de Oroszországra való tekintettel a támadást halogatta. Románia 1913 július 3-án valóban mozgósított, majd megkezdte az előnyomulást Bulgaria ellen, ahol ellenállásra nem talált.

Az 1913 július 30-án Bukarestben megkezdődő béketárgyalások Bulgaria és a volt szövetségesek, nemkülönben Románia közt az európai hatalmak közreműködésével történtek. A tárgyalások folyamán, amelyek már augusztus 7-én bevégeződtek, a német külpolitika a román érdekeket támogatta, a Monarchia ellenben, amelyhez most kivételesen Oroszország is csatlakozott, a bolgár érdekeket védte, a nélkül azonban, hogy fellépése eredménnyel járt volna. A tárgyalások befejeztével a Monarchia és Oroszország felvetették a bukaresti béke esetleges revíziójának gondolatát,¹ ami ellen azonban Németország a leghatározottabban állást foglalt. Gróf Berchtold utóbb elejtette ezt a gondolatot, minthogy azonban köztudomású volt, hogy a Monarchia nem adta fel bolgárbarát politikáját, könnyű volt a román politikai világot, melynek önbizalmát a bukaresti békében könnyű szerrel elért eredmények fölötté megnövelték, a Monarchia ellen fordítani. Azok az egyre vékonyodó szálak, melyek Romániát az utóbbi években a Monarchia révén a hármas szövetséghez fűzték, tulajdonképpen most szakadtak el. Románia a Balkánháború befejeztével érzelmileg már az antanthoz csatlakozott, mert úgy érezte, hogy annak oldalán megtarthatja zsákmányát és megtalálja régi álmainak beteljesedését is. Gróf Berchtold várta ezt a politikai irányváltást, de várta azt az antant is, amely fokozottabb erővel és a rendelkezésére álló eszközök teljes felhasználásával igyekezett magának lekötni a román közvéleményt. A román trónörökös fiának a cár valamelyik leányával való házassági terve, melynek hírért orosz részről kezdeményezték, továbbá a cári pár konstancai látogatása 1914 júniusában,² mind azt célozták, hogy Romániát megnyugtassák Oroszország békés szándékai és román-barátsága tekintetében. Mivel pedig egyidejűleg a francia propaganda is széleskörű

¹ Gottschalk: i. h. 643–646. 11.

² Gottschalk: *Die Entrevue von Constanza*. Berliner Monatshefte XII (1934), 466–485.

tevékenységet fejtett ki Romániában az antant célok mellett, az eredmény nem lehetett kétséges.

Az orosz és francia érdekek szolgálatában álló román intézmények és lapok ugyanakkor állandóan napirenden tartották az erdélyi román kérdést, mert a gyakorlat szerint a múltban is ez bizonyult a legizgatottabb anyagnak. Azt természetesen sehol sem említették, hogy Magyarország akkori miniszterelnöke, gróf Tisza István éveken át folytatott tárgyalásokat¹ a magyar-román közeledés érdekében s bár e végből a legmesszebbmenő engedményekre is kész volt, a megegyezés azért nem sikerült, mert azt Románia nem akarta. Románia akaratát viszont ebben a kérdésben már az antant irányította, melynek érdekében állott a magyar-román nemzetiségi ellentétek fenntartása és kiélezése.

Az 1914-i világháború kitörése idején Románia lélekben már az antant oldalán állott. Az 1914 augusztus 3-i román koronatanács állásfoglalása tehát, mely szerint Románia számára a kitört háború nem jelent casus foederis,² nem volt meglepetés azok számára, akik ismerték Romániát és ismerték a hármasszövetség történetének román vonatkozásait. A hármasszövetség időnként való meghosszabbításainak története valóban azt mutatta, hogy Romániának elfordulását a hármasszövetségtől nem lehet gróf Berchtold bolgárbarát politikájának tulajdonítani. A Monarchia külügyminisztere azért tartotta szükségesnek a bolgárbarát politikát, mert jól ismerte a hármasszövetség történetét és abban Románia magatartását. Az események őt igazolták.

Lukinich Imre

¹ Nagy Miklós: i. m. Budapesti Szemle 216. k., 27 kk.

² Az augusztus 3-i koronatanács leírása Szász Zsombortól a *Die Siebenbürgische Frage* (Budapest, 1940) c. kiadvány 113–116. l.-jén.